

Himna kot simbol naroda v luči zgodovinskih, družbenih in estetskih pomenov

Beseda himna izhaja iz grške besede *hýmnos*, kar pomeni »pesem, zahvalna pesem, slavnostna pesem«.¹ Slovenska splošna leksika in literarna stroka, ki obravnava himne z vidika besedila, terminološko ne ločujeta med njenim prvotnim pomenom in v današnjem času najbolj razširjeno obliko himne, državno. Nasprotno pa muzikološka literatura, ki proučuje tovrstno obliko v povezavi z glasbo, ločeno obravnava hvalnice glede na rabo, ki se je manifestirala skozi tisočletno zgodovino njihovega obstanka. Podobno kot v nemški muzikološki leksiki sta tudi v slovenski pojma *himnus* in *himna* vsebinsko ločena ter pojasnjena v posebnih geslih. *Himnus* sega v antiko, ko je pomenil hvalnico različnim bogovom ali junakom, v starokrščanski in srednjeveški umetnosti pa hvalnico Bogu. *Himna* je razložena kot »slavnostna, vznesena pesem, ki izraža zavest idejne, narodne in državne pripadnosti«.² V angleški muzikološki literaturi je poimenovanje še bolj jasno terminološko ločeno s pojmom *hymn* in *national anthem*. Narodno oziroma državno himno, ki se je uveljavljala od srede 18. stoletja, nedvoumno poleg samostalnika označuje tudi pridevnik.

Himna se je v sedanjem, najbolj razširjenem in splošno uveljavljenem, pojmovanju utrdila kot pesem, ki služi počastitvi države ob pomembnih državnih dogodkih in drugih svečanostih. Poleg grba in zastave je himna eden izmed treh uradnih državnih simbolov, zapisana je kot ustavna kategorija.

Njena vsebina in oblika ter raba so podrobno določene z zakonom. V skladu z njim se himna izvaja tudi na pomembnih mednarodnih srečanjih, kulturnih in športnih dogodkih. Njena vloga je ostala enaka kot pred poldrugim stoletjem, ko se je začela himna uveljavljati kot slavnostna državna pesem, glede na družbene okoliščine se je spremenilo le prizorišče njenega izvajanja. Danes igranje himne ni več običajno v gledališčih in koncertnih dvoranah kot nekoč.

Narodno oziroma državno himno sestavljata besedilo in glasba. Himne v svojem prvotnem pomenu niso bile nujno povezane z glasbo, njihova oblika in vsebina sta se skozi zgodovino spreminjali. Sprva so bile slavnostne pesmi, ki so jih v grški antiki prepevali v čast bogovom in junakom. Pod vplivom grških pesnikov so kasneje himne ustvarjali tudi veliki rimski pesniki, v srednjem veku so himne prepevali kot molitve v čast in zahvalo Bogu. Na začetku 19. stoletja so himne sočasno z družbeno-političnimi spremembami pridobile nov pomen. Hkrati z izoblikovanjem meščanstva in formiranjem držav so himne postale tudi eden izmed njenih simbolov. Z vznikanjem nacionalnih prizadevanj je naraslo število narodnih in državnih himen, nekatere so nastale že prej. Najprej se je kot himna uveljavila angleška, ki je svojo funkcijo opravljala že od srede 18. stoletja. Konec 18. stoletja so nastale še španska, danska, francoska in avstrijska himna. Nekaterе države so himne uzakonile kasneje, Japonska konec 19.

stoletja, Kitajska sredi 20. stoletja, Avstralija in nove evropske države konec 20. stoletja.

Himne mnogih držav so nastale slučajno, nekatere med njimi skrivajo v sebi zanimivo zgodbo. Med njimi velja omeniti slavno francosko himno *La Marseillaise*, ki je služila kot vzor mnogim drugim in se je zaradi njene razširjenosti in prepoznavnosti uveljavil iz nje izpeljan splošni pojem, marseljeza.³ Bila je vzor tudi Davorinu Jenku in njegovi budnici *Naprej zastave Slave*, ki jo je slovenski narod desetletja prepeval kot svojo narodno himno. *La Marseillaise* je bila plod zgodovinskega trenutka, ko je Francija napovedala vojno prusko-avstrijski koaliciji leta 1792. Takrat je oficir francoske vojske in hkrati ljubiteljski glasbenik, C. J. Rouget de Lisle, pod močnim vtisom navdušenja v eni sami noči napisal vojaško koračnico za rensko armado. Pesem takrat na bojišču niso peli. Melodijo so prevzeli jakobinci v Marseillu, od tod tudi njeno ime. Zanosna melodija se je skupaj z njimi širila do glavnega mesta, bila je natisnjena v sto tisočih primerkih, vendar brez navedbe avtorja. V vojaških spopadih je bila od tedaj njena sugestivna moč nepojmljiva. Tudi »slovenska marseljeza«,⁴ Jenkova *Naprej zastave Slave*, je bila plod močne zunanje spodbude in domoljubja, porojenega iz nje. Davorin Jenko je melodijo na besedilo Simona Jenka napisal neposredno zatem, ko ga je razjezilo protislovensko pisanje v dunajskem časopisu. Skladba je nastala leta 1860 na Dunaju, tam bila prvič izvedena na kulturni prireditvi študentov slovanske narodnosti, od tod pa se je hitro razširila in vnemala rodoljube po vseh slovanskih deželah. Desetletja je veljala za slovensko narodno himno, njeno petdesetletnico so v Ljubljani obeležili s slavnostnim koncertom.

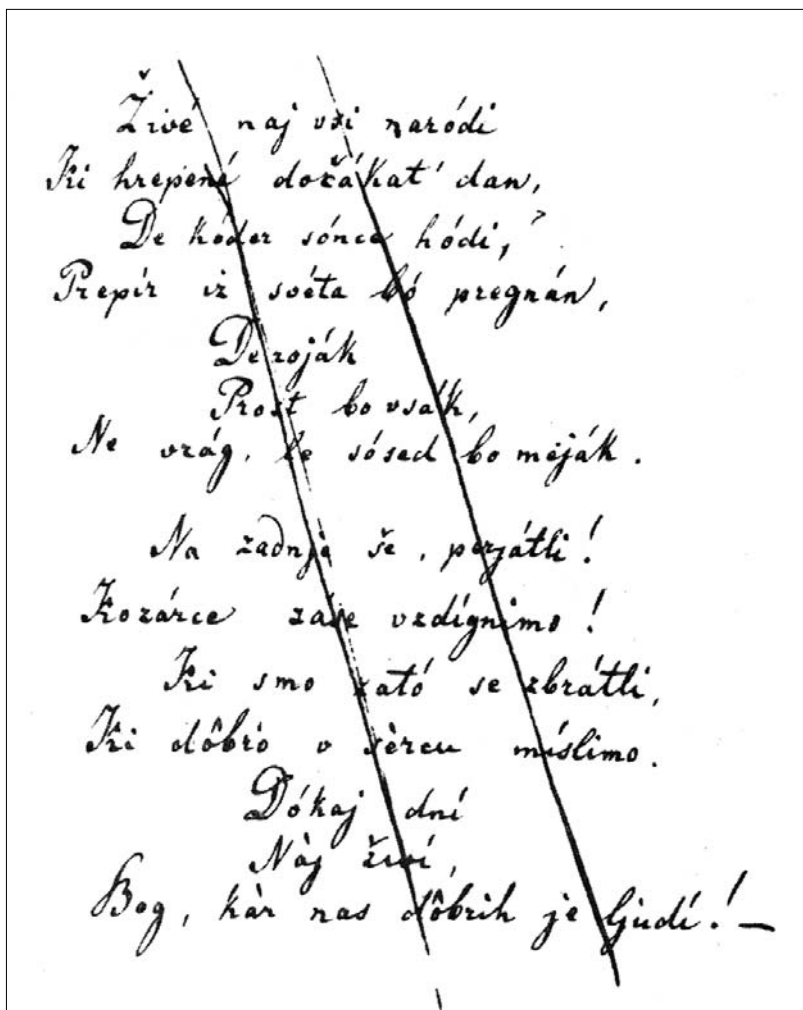
Poleg še danes aktualne francoske himne ima zanimivo zgodovino tudi nekdanja avstrijska himna, ki so jo v okviru monarhije prepevali tudi v slovenskih deželah. Pesem je bila za himno razglašena že leta 1797 in velja

za eno izmed najstarejših državnih himen. Slavna je tudi zaradi svojega ustvarjalca, skladatelja Josepha Haydna, ki je melodijo na besedilo Lorenza Leopolda Haschka napisal v času umika Napoleonove vojske iz Dunaja. Haydna je navdihnili angleška himna, ki jo je slišal med bivanjem v Londonu. Besedilo himne so do leta 1848, ko je postal avstrijski cesar Franc Jožef, večkrat spreminjali. Takrat so razpisali natečaj in izbrali novo besedilo Johanna Gabriela Seidla. To himno so prepevali do konca prve vojne, do razpada Avstro-Ogrske, Haydnova melodija pa je z novimi verzi zopet veljala za himno med letoma 1929 in 1947. Takrat so Avstriji izbrali novo himno, saj si je Haydnovo melodijo za himno prisvojila tudi Nemčija. Na Slovenskem so v okviru nekdanjega avstrijskega cesarstva himno prvič peli v Ljubljani v nemškem jeziku ob cesarjevem rojstnem dnevu že v letu njenega nastanka, leta 1797. Prevod prvih štirih vrstic v slovenski jezik je takrat objavil Valentin Vodnik v Lublanskih Novizah. Na bésedah Slovenskega društva so himno prepevali v prevodu Luke Jerana, dunajske oblasti pa so potrdile šele njen tretji prevod v slovenski jezik, ki ga je Lovro Toman objavil v Novicah leta 1855.

Poleg državnih so v 19. stoletju nastajale še druge himne. Z razcvetom društvenega življenja od šestdesetih let so se množile tudi svečane pesmi v čast različnih pevskih, telovadnih, gasilskih ali planinskih društev. Postale so njihov zaščitni znak. Med Slovenci je še danes znana in priljubljena ponarodela planinska himna, Aljaževa *Oj Triglav moj dom*, ki je nastala pred več kot sto leti. V preteklosti je bila po slovanskih deželah zelo razširjena in vplivna pesem, ki je slavnostno obeležila prvi slovanski kongres v Pragi leta 1848. V prevodu *Hej Slovenci* so jo istega leta prepevali tudi v Ljubljani. Pridobila je značilnosti vseslovanske himne, saj so jo prepevali vsi slovanski narodi. Njenega ustvarjalca Sa-

muela Tomašika so ob obisku Prage leta 1834 k pisanju priložnostnih verzov spodbudile tamkajšnje narodnostne razmere, v katerih je vladal nemški jezik in nemška kultura. Besedilo je podložil melodiji znane poljske pesmi, ki se jo je spomnil med ustvarjanjem budniških verzov. Prav slednja je kasneje služila kot himna dvema državam in bila vzrok marsikateri zadregi. Leta 1926 je postala poljska državna himna, po drugi svetovni vojni pa je ista melodija s starim besedilom *Hej Slovani* veljala za himno v tedanji Jugoslaviji. V okviru te države so jo prepevali tudi Slovenci.

V 20. stoletju je družbeno-politični razvoj spodbudil nastanek t.i. nadnacionalnih himen. *Internacionala* je v mnogih državah (tudi v Italiji in Jugoslaviji) veljala za himno levo usmerjene politične revolucionarne oz. delavske stranke, med letoma 1917 in 1943 je bila priznana tudi kot ruska himna. Mnogo let je obstajala panafriška himna. V začetku leta 1972 je Herbert von Karajan priredil glavno temo finala Beethovnovе devete simfonije, ki jo je ministrski svet Evrope sprejel za evropsko himno. Tudi Organizacija združenih narodov ima svojo himno, čeprav le-ta ni

Prešernova zdravljica

uradno priznana. Himna kot slavnostna pesem v zadnjem času pridobiva pomembno vlogo tudi na družbeno-politično nevtralnem, športnem področju. Že od leta 1896 na olimpijskih igrah igrajo olimpijsko himno, ob svetovnih prvenstvih pa izbirajo priložnostno himno.

Državna himna je slavnostna pesem, ki s svojo besedno in glasbeno vsebino simbolizira narod in državo ter izraža spoštovanje. Njeno besedno sporočilo je vezano na zgodovinski spomin naroda, razkriva značilnosti in posebnosti naroda v času, ko je bilo napisano. Torej nosi pečat časa, prostora in družbe. Med avtorji besedil za himno je le malo slavnih pesnikov. Besedilo ponavadi ne razkriva velikih umetniških ambicij. Aktualno priložnostno besedilo je mnogokrat nastalo spontano, kot plod danega duha časa, določenega zgodovinskega trenutka. Opeva skupne narodove občutke: željo po svobodi in poziv v boj, ljubezen do svoje dežele, politično idejo, molitev ali čaščenje nacionalnih herojev in kraljev. Z literarnega stališča je bolj kot estetska vrednost pomembno sporočilo, ki ga besedilo vsebuje. Pesem je kitična, verzi so ponavadi preprosti, lahko dojemljivi in hkrati zanosni, saj je njihov namen, da povečujejo zavest o moči in povečujejo upe o svobodi najširših narodnih slojev. Zanimivo je, da imajo večjezične države tudi več jezikovnih različic svoje himne. Današnja švicarska himna ima na enako melodijo kar štiri besedila, ki se med seboj razlikujejo ne le zaradi jezika; tudi kanadska himna ima dve različici.

Glasba je bistvena sestavina narodnih (državnih) himen in enakovredna tekstovnemu delu. Večkrat so aktualno besedilo podložili znani melodiji, ki se je pela med narodom (kot pri angleški himni), pri drugih himnah je nastalo najprej besedilo (kot pri stari avstrijski himni), včasih sta besedilo in melodija nastajala hkrati (kot pri francoski himni). Melodija je nepogrešljiva sestavina himne,

njeno razpoznavno znamenje. Melodije za himno so ponavadi preproste, vendar dovolj izrazite, da si jih lahko zapomnijo najširši sloji. Njihov obseg, ritmična in harmonska struktura morajo biti primerni za množično petje. Tudi med avtorji glasbe za himno ponavadi ni slavnih imen, največkrat so to manj znani glasbeniki, tudi ljubiteljski glasbeniki, ali pa je ustvarjalec celo neznan.

Melodije so v himnah mnogokrat starejše in tudi obstojnejše kot besedilo, ki so ga glede na spremenjene družbeno-politične razmere (npr. ob zamenjavi kralja) pri nekaterih himnah zamenjali z ustrežnejšim. Takšen je primer pri stari avstrijski himni, za katero je melodijo napisal Joseph Haydn. Zanimivo je, da je melodijo po prvi svetovni vojni za himno prevzela Nemčija. Novo besedilo *Deutschland, Deutschland über alles* je odražalo njene tedanje politične težnje. Še bolj kot Haydnova je bila priljubljena in razširjena melodija angleške himne, ki so si jo prisvojile različne države za svojo himno. Najbolj verjetna je domneva, da je melodija nemškega izvora in jo je priredil angleški skladatelj Henry Purcell. Kmalu po krstni izvedbi v londonskem gledališču sredi 18. stoletja je postala popularna v različnih evropskih državah. Melodiji so podložili nov tekst in jo kot svojo himno prepevali Danci, Nemci, Švicarji, neuradno tudi Švedi, prebivalci Liechtensteina in v prvih letih svoje neodvisnosti tudi Američani. Zanimivo je, da je ista melodija med prvo svetovno vojno kot himnična častila nasprotujoče si strani; prepevali so jo Angleži in Nemci.

Glasbena vsebina himne ustreza besedni, ki je v skladu z njo lahko svečana, ima značilnosti koračnice ali pa je idilično spевна. Mnogim himnam je bila zgled angleška *God save the King/Queen* zaradi svojega umirjenega, svečanega značaja. Besedilu, v katerem ljudstvo prosi Boga za dobrobit svojega vladarja, ustreza statična ritmična gradnja in po-

stopno melodično gibanje. Tako zgrajena je tudi nekdanja srbska himna *Bože pravde*, ki jo je uglasbil Davorin Jenko med svojim bivanjem v Beogradu. Slednjo so v okviru države SHS po prvi vojni kot del tridelne himne (himne srbskega, hrvaškega in slovenskega naroda) prepevali tudi Slovenci. Prav tako pogost glasbeni vzor so bile vojaške koračnice, še zlasti francoska himna *La Marseillaise*. Ta je tako s svojo ritmično strukturo kot tudi z melodično gradnjo, še zlasti z intervalnim postopom kvarte navzgor, bila zgled tistim himnam, ki opisujejo boj za narodovo svobodo. V nasprotju z njimi je na druge močno vplivala spevnost melodij italijanskih opernih mojstrov. Himne s tako melodijo največkrat opevajo lepote svoje dežele. Takšna je tudi sedanja hrvaška himna *Lijepa naša*. V himnah nekaterih azijskih držav se kažejo elementi tradicionalne ljudske glasbe, ponekod so folklorne značilnosti še bolj poudarjene z rabo ljudskih glasbil. Le redke države, pretežno tiste srednjega vzhoda, pa so za svoj državni simbol sprejele himno brez besedila, kratke, fanfaram podobne melodije.

Himno izbira narod sam. O tem odloča njena vloga v družbeni praksi ter odnos do nje, kar z drugimi besedami pomeni predvsem njeno funkcijo ob pomembnejših narodnih prireditvah in svečanostih. Mnoge narodne himne so prepevali desetletja, preden so jih uradno priznali za himne. Zanimiv je primer Avstralcev, ki so svojo himno izbrali na referendumu leta 1984. Odločili so se za staro pesem, ki je že stoletje živela med narodom. Nizozemska himna je bila priznana skoraj tri stoletja po svojem nastanku in velja danes za najstarejšo himno v Evropi. Nastala je že v 16. stoletju, za himno je bila razglašena leta 1932. Himna je ponavadi postala tista domoljubna pesem, ki so jo ljudje vzeli za svojo in jo prepevali ob posebnih priložnostih. Tak primer je npr. *Zdravljica*, ki so jo Slovenci sami povzdignili v himno, še pre-

den je bila uradno priznana. Od šestdesetih let preteklega stoletja so jo, najprej v akademskih krogih, prepevali ob vsakoletni podelitvi Prešernovih nagrad, ob svojem kulturnem prazniku. Simbolizirala je ne le slovensko kulturno ampak tudi nacionalno zavest. Navzoči so jo običajno poslušali stoje in jo s tem povzdignili v svojo himno. V času prelomnih političnih dogajanj, razpada stare države, konec osemdesetih in na začetku devetdesetih let pa se je njen pomen še okrepil. Za republiško himno je bila v skladu z ustavo pretekle države razglašena leta 1989, za državno priznana v parlamentu še pred uradno razglasitvijo nove (in sedanje) države. Takšen način izbora himne, ki temelji na recepciji, je primernejši in uspešnejši od ravnanja, za katerega so se odločili v povojni Jugoslaviji. Dolgotrajni večkratni poskusi, da bi izbrali himno preko natečaja, so bili neuspešni. Razlogov je več. Po eni strani je bila pesem *Hej Slovani*, čeprav neprimerna, usidrana v zavesti ljudi, po drugi strani pa so bili natečaji neuspešni morda tudi zato, ker so ločeno izbirali besedilo in glasbo oziroma obratno.

Himna po glasbeni plati spada med zvrst tako imenovane uporabne glasbe, torej glasbo, ki je namenjena izvajanju, glasbo za vse in vsakogar. Njeno uporabnost zaznamujejo funkcije, ki jih opravlja. Poleg reprezentativne vloge je prednostni namen himne, da spodbuja občutke pripadnosti in predanosti državi, narodu ali političnemu gibanju. V primerjavi z drugima dvema državnima simboloma, grbom in zastavo, ki simbolizirata državo na vizualni ravni, deluje himna na več ravneh, z besedilom in glasbo. Petje spodbuja pri izvajalcih in poslušalcih močno skupno občutje. Pesem združuje ljudi v ideji in veri ter spodbuja kolektivna čustva pri najširših množicah in vseh slojih. Družbena funkcija himne, ki se konkretizira zlasti v dejanjih recepcije, je časovno spremenljiva. Pomembne so torej dane okoliščine, v katerih se himna

izvaja, se pravi, kdo jo izvaja in posluša ter kako jo sprejema. Ob posamezni izvedbi izvenita tekst in glasba v določenem času, toda himna živi stalno med narodom. Bese-dilo in glasba himne sta avtonomna in tudi delujeta vsak zase. Himna se izvaja lahko tudi brez besedila, v instrumentalni verziji, naj-večkrat pa zbrana množica spontano zraven prepeva. Glasba sproža takojšnjo in neposredno odzivnost, aktivira skupna pozitivna čus-tva. Njen učinek se poveča ob množični iz-vedbi, saj je navdušenje hitro prenosljivo. Tudi določen zgodovinski trenutek poveča psihološki učinek himne; najmočnejši je bil v času nacionalnih kriz in v vojnih časih. Ta-krat se je tudi povečalo število izvedb in okre-pil njen pomen.

Himne niso estetski temveč družbeni fe-nomen, zato je iskanje estetskih vrednot problematično. Njihove ustvarjalce je vodilo rodoljubje in ne notranja umetniška nuja.

Takšne priložnostne pesmi so bile plod moč-ne zunanje spodbude, določenega zgodovin-skega trenutka. Njihova besedna in glasbena vsebina je sledila sprejetim, že uveljavljenim vzorcem. Ker himne spadajo med tako ime-novano uporabno glasbo, je treba njihovo vrednost presoјati v luči meril, ki veljajo za funkcionalno glasbo. Smiselno je torej pre-soјati odnos med himno ter namenom, ka-terim služi. Njeno vrednost je treba spoznati znotraj kulture določenega naroda, saj na-rodne himne izhajajo iz kulturne tradicije naroda in so tudi del nje.

-
1. Snoj, Marko, Etimološki slovar, Ljubljana, 1997 str. 203.
 2. Leksikon Glasba, Ljubljana, 1981, str 107.
 3. Slovar slovenskega knjižnjega jezika, Ljubljana 1975, str. 697
 4. Jenko, Davorin: Davorin Jenko in himna naprej zastave Slave, Novi akordi IX/1910, 3, str. 17-18.